

Egy úttörő kulturális vállalkozás:

MUSICALIA DANUBIANA

„E művek közreadásával nemcsak a zenetudományt kívánjuk szolgálni: java részük megérdemli, hogy... bekerüljön zeneéletünk vérkeringésébe... Reméljük, a zenepedagógia szintén megtalálja a módját, hogyan használja fel a maga céljaira ezeket a... darabokat.”

Kiváló zenetörténészünk, Papp Géza írta le ezeket a sorokat az MTA Zenetudományi Intézetének gondozásában megjelenő sorozat hetedik kötetének előszavában. S éppen ez a közreadói szándék, a sorozatnak — és különösen egyes köteteinek — ez a többcélúsága indokolja azt, hogy a vállalkozásról a szélesebb zenei közvélemény is tudomást vegyen.

„Musicalia Danubiana” — hangzik a sorozat címe, s ez — mint szerkesztői hangsúlyozzák — azt jelenti: annak a szélesebb körzetnek az örökségéből merítenek, melyet az elmúlt századokban szoros kulturális kapcsolatok fűztek össze. S jóllehet az eddig napvilágot látott nyolc kötet mindegyike magyar vagy magyarországi vonatkozású anyagot tartalmaz, egy-kettő kivétellel mindegyikük túl is mutat egykori határainkon. Az eddig megjelent, s a középkortól 1820-ig terjedő időszakot azonban 17—18. századi kompozíciókat tartalmazó — kötetek főként a cseh, osztrák, német kapcsolatokat dokumentálják. A publikáció nyomán érzékletesen bontakozik ki egy olyan 17—18. századi magyaror-

szági zenekultúra képe, mely jelentőségében, lehetőségeiben periférikus ugyan, térségünkben mégis fontos központnak számít, és állandó, kölcsönös, megtermékenyítő kapcsolatban áll a szomszédos — és korántsem periférikus — délnémet—osztrák zenekultúrával. Ez az átfogó kép természetesen semmiképpen sem új, a Musicalia Danubiana sorozat azonban árnyalja és izgalmas részletekkel bővíti. Technológia- és szenzációcentrikus századunkban nem éppen a kitarító és elmélyült, gyümölcsseit lassan érlelő munkával létrehozott értékek a legjellemzőbbek. Különös öröm tehát a kottasorozat azért is, mert létrehozására kiemelkedő felkészültségű és kultúrájú kutatók vállalkoztak; s gondos és széles összefüggéseket megvilágító, mondhatnánk: alázattal végzett munkájuk nagyszerűen rávilágít a mindenkori „kismesterek” nélkülözhetetlenségére mindenfajta szerves (zene)kultúra felépítésében és életben tartásában.

Mindezek illusztrálására érdemes kiragadnunk az 1982 óta gyarapodó sorozat 1986-ban megjelent három (5—6—7.) kötetét. Ez egyszersmind talán a gyakorló előadók számára is a legfontosabb három publikáció.

Az 5. kötet a 17. századi úgynevezett Vietoris-tabulatúra anyagát tartalmazza Ferenczi Ilona és a pozsonyi Marta Hulková közreadásában. (A kiadvány a szlovák Opus kiadó gondozásában jelent meg.) A fel-

vidéki eredetű Vietoris-tabulatúra 17. századi zenénk különösen sokszínű és jelentékeny dokumentuma, amely korábban csupán részleteiben, s sokszor nem is egészen megbízható kiadásban jelent meg. Az 1680-as évekre datálható, a jelek szerint legnagyobb részben egy szlovák ajkú lejegyző által írt tabulatúras kézirat magyar nyelvű énekeket, száznál több billentyűs hangszerre írt táncdarabot, s mintegy másfélszáz szlovák nyelvű egyházi ének orgonafeldolgozását tartalmazza, továbbá templomi rendeltetésű kompozíciókat két clarinóra (trombitafélére).

A Vietoris-tabulatúra — pontosabban a Szabolcsi publikációja nyomán széles körben ismertté vált magyar nyelvű énekek, továbbá a táncdarabok egy része — a hazai „régizenélés” hőskorától fogva jelen van a hangversenyéletben. Mégis, úgy gondoljuk, Ferenczi és Hulková publikációjának megjelenése a darabok megszólaltatásának szempontjából is fontos esemény. Fontos először is azért, mert nemcsak teljes, hanem minden korábnál gondosabb, megbízhatóbb kottaszöveget ad. Nagy és gyakorlati szempontból is jelentős értéke e kötetnek továbbá a bevezető tanulmány is, amely nemcsak a kézirat történetével, funkciójával, a zenei anyag hátterével és összefüggéseivel kapcsolatban igazít el, hanem az előadói gyakorlat helyenként fogós problémáit is behatóan tárgyalja. A tabulatúra ugyanis általában csupán kétszólamú lejtét — dallam + basszus —, s ennek realizálására vonatkozóan többféle el-

képzelés lehetséges. Ferenczi szerint afféle gyorsíró lejegyzésről van szó, amelyet töltőszólamokkal kell kiegészíteni; a két clarinóra írott darabok kivételt képeznek, ezek kétszólamú előadásban is kifogástalanul hangzanak. Ettől a teljes kiadástól azt is várhatjuk egyébként, hogy az eddig alig hozzáférhető és egészen sajátos szint képviselő clarinodarabok is megjelennek majd a hangversenyek műsorán.

Még egyszerűbb lehet a darabok útja a kottától az előadóig Joseph Bengraf (Bengraf József) vonósnégyeseinek esetében. Ezeket a sorozat 6. kötetében Sas Ágnes adta közre. A vonósnégyesek, ezek a könnyed és érzelmes, gáláns és szellemes kompozíciók ugyanis mind modern, mind pedig korabeli hangszeres játékos vonósnégyes-társaságok számára hálás játszánivalót kínálnak. A közreadott hat kvartettet minden bizonnyal maga a zeneszerző rendezte ciklusba; keletkezési idejük közelebről nem határozható meg, bár valószínű, hogy Bengraf pesti működésének kezdete (1784) előtt, Németországban keletkeztek. (Bengraf a mai Belvárosi templom *regens chorija* volt haláláig, 1791-ig.) Sas Ágnes közreadásának nagy értéke nem is elsősorban a példás filológiai munka, hanem a vonósnégyes-ciklus darabjainak rendkívüli felkészültséggel megírt, érzékeny és beható elemzése, amely nem csupán a cikluson belül vázolja fel világosan a kompozíciók „stratégiai” tervének egészét és részleteit, hanem a kortársak vonósnégyes-stílusára kitekintve érzéklete-

sen rajzolja meg egy olyan alkotó képét, aki egyfelől biztosan eligazodik az európai zenei „színpad” legújabb fejleményeiben, másrészt helyét és tehetségének kibontakozását tudatosan sajátos vonásokkal rendelkező helyi iskolák követőjeként keresi és találja meg.

Kevésbé egyenletes színvonalú, ám rendkívül tanulságos az a repertoár is, amelyet Papp Géza tett közzé a 7. kötetben. Sokáig teljesen hiányzott ugyanis zenei köztudatunkból a verbunkos 19. század eleji nagy felvirágzását megelőző tánczenei stílus. Domokos Pál Péter *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században* című közreadás-gyűjteménye megtörte ugyan a jeget egy évtizeddel ezelőtt, ám az anyag gazdag, és a kutatások nyomán folyamatosan gyarapszik. Papp Géza gyűjteménye a korszak billentyűs hangszerre komponált táncanyagából válogat. Tipikus műkedvelő-hangszerről: klavichordról, esetleg már „zongoráról” van szó, s ennek révén a tánczenei anyag „polgárosodásáról”, a társadalomba való felszívódásáról — hiszen az effajta zenét korábban szinte kizárólag cigányzenészek szólaltatták meg. A gyűjteménybe felvett darabok nagyobbik része nyomtatott (mégpedig Bécsben megjelent) forrásból, tehát hivatásos közreadó kezétől származik. Mégis félreismerhetetlen, s azonos darabok különböző feldolgozásaiban különösen jól tetten érhető az élő, előadásról előadásra változó, számos részlet végleges kialakítását az előadói rögtönzésre bízó gyakorlat. Azért

igazán érdekes ez a gyűjtemény, mert megmutatja, mi az az élő, mindennapos zenei gyakorlat, amelyből általában — mintegy a jéghegy csúcsaként — csupán klasszikus szerzők „magyarosra” stilizált tételeit látjuk.

A bevezető tanulmány különösen élményszerű ebben a kötetben. Papp Géza nagyszerűen megírt kitekintése hallatlanul plasztikus képet ad e stílus helyéről a korabeli kultúrában és társadalomban.

S ha a Vietoris-tabulatúra darabjai a régi zenére specializálódott előadónak, a Bengraf-vonósnégyesek pedig a hivatásos kamarazenészeknek szólnak első sorban, ez a tánczenei anyag — ha akadnak tanárok, akik felfedezik — a zongorázni tanuló diák számára nyújthat technikailag nem megerőltető, ám élvezetes és tanulságos, s a zenei azonosságtudat kialakításában is hasznos tananyagot. S aligha tévedünk, ha arra számítunk, hogy a Musicalia Danubiana ezután megjelenő kötetei is túllépnek majd jelentőségben a muzikológus-céh szűkebb körein.

BARTÓK BÉLA: MIKROKOZMOSZ (részletek)

a szerző előadásában

Columbia-felvételek

Átíró rendező: Antal Dóra

Átíró hangmérnök: Radányi Endre, Lukács Judit
LPX 12915

Hét esztendővel ezelőtt került a lemezboltokba a Hungaroton mindmáig vitán felül legjelentősebb, legnagyobb szabású kiadványa, a Bartók Béla zongorajátékáról valaha készült összes hangfelvételt tartalmazó „kétkötetes” lemezalbum. Most a hazai lemezkiadó cég újra megjelentette e felvételek egy részét: ezúttal az 1937-ben Londonban és 1940-ben New Yorkban rögzített Mikrokozmosz-bejátszásokat (összesen 34 darab Bartók-féle előadását) vehetjük külön is kézbe. Az alkalmat erre 1988 júliusának eseménye, a zeneköltő hamvainak hazahozatala adta. De tegyük sietve hozzá: ettől az alkalomtól függetlenül is elérkezett az idő egy ilyen jellegű kiadvány publikálására. Hiszen a nagy album immár elég régóta nem kapható, ritkaságnak számít. S nem szükséges bővebben bizonyítani, hogy Bartók előadóművészetével a lehető legtöbb muzikusnak és zenekaráttnak meg kell ismerkednie, hogy Bartók előadóművészetére újból s újból rá kell irányítani a figyelmet.

Apró, ám a maga nemében mégis igen jellemző, elgondolkodtató adaléka a Bartók-irodalomnak: akadt annak idején újságíró, aki Bartók „acélszürkén fénylő” tekintetéről írt. Így látta Bartókot, mondhatnánk némi malíciával, a könyv alakban is publikált egykori rádiósorozat címét parafraálva. De hát voltaképp

cseppet sem érthetetlen, hogy így látta, pontosabban, hogy így őrizte meg emlékezetében, így tudta felidézni magában, amikor a cikket papírra vetette. Hiszen gondoljuk meg: egy már-már legendásan megközelíthetetlen muzikusnak, egy „szigorú-szikár” zenésznek nem lehet *akármilyen* szeme. Acélszürke, ez igen, vagy metsző kék (ahogy más újságcikkekben olvashatjuk). De barna, dióbarna, amilyen a valóságban volt... ez valahogy nem illik az ideál-képhez. A valóság vessen tehát magára.

A hangzó valóságra ugyanez vonatkozik. Ha egyszer kialakul egyfajta generális vélemény valamely muzikusról, létrejön (legalább szakmai körökben) a közmegegyezés, hogy az illető milyen módon muzikál, milyen irányzatot képvisel, akkor a továbbiakban ez hosszú időn át alapvetően befolyásolhatja a hallást. Szinte elzárja a fület bizonyos hangzó tények elől, szuper érzékennyé teszi viszont mások iránt. Mert az ember végül is nagyon nagy mértékben azt veszi észre, amit észre akar venni. Azt hallja ki a muzikából, amit ki *akar* hallani. A Bartók zongorajátékával kapcsolatos felfogás igen tanulságos példa erre. Bartók keményen játszott, acélos billentéssel, kalapált, rendkívül fegyelmezett volt és puritán. Évtizedekig ezt illett, ezt kellett tartani, hinni róla. S hogy miért diadal-